

УДК 37.091.212.3

А. Шегеда,
завідувач лабораторії упровадження освітніх інновацій,
комунальний заклад «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»
Житомирської обласної ради
<https://orcid.org/0000-0002-6673-1928>
ansgeda@gmail.com

П. Котенко,
директор Житомирського міського ліцею № 1
Житомирської міської ради

Розвиток обдарованості учнів в умовах Нової української школи

Анотація. Стаття присвячена проблемі розвитку обдарованості учнів в умовах Нової української школи. На основі розробленої дослідниками моделі обдарованості скомпоновані фактори і критерії для вимірювання розвитку обдарованості учнів молодших класів. Створено факторно-критеріальну модель вимірювання розвитку обдарованості учнів в Новій українській школі. Уточнено поняття: моніторинг, вимірювання, фактор, критерій, факторно-критеріальна модель.

Ключові слова: обдарованість, здібність, інтелект, креативність, моніторинг, вимірювання, фактор, критерій, факторно-критеріальна модель.

A. Shegeda,
head of the implementation laboratory educational innovations,
Communal Edukational Institutional «Zhytomyr Regional In-Service
Teachers Training Institute»
Petro Kotenko,
Director of the Zhytomyr City Lyceum of the Zhytomyr City Council

Development of gifted students in the new ukrainian school

Abstract. The article is devoted to the problem of developing gifted students in the New Ukrainian school.

Based on the giftedness model developed by researchers the factors and criteria for the development of giftedness of junior schoolchildren are composed.

A factor-criterion model for measuring the development of gifted students in the New Ukrainian school has been created.

The concepts of monitoring, measurement, factor, criterion, factor-criterion model are specified.

Keywords: giftedness, ability, intelligence, creativity, monitoring, measurement, factor, criterion, weight, factor-criterion model.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Для подальшого розвитку українського суспільства потрібно розв'язати важливі завдання. Виникає потреба у творчих особистостях, які б змогли забезпечити успіх країни в глобальному світі.

Виявлення обдарованих дітей є одним із головних завдань системи освіти і суспільства. В процесі реалізації Концепції «Нова українська школа» є намагання створити умови для досягнення таких амбітних цілей.

У сучасній вітчизняній науці розроблена діагностика обдарованості на достатньому рівні. Проте має бути розуміння вчителем початкової ланки освіти як виявляти недоліки у навчанні обдарованих дітей. Відстежуючи зміни, вимірюючи розвиток окремих критеріїв, учитель зможе більш ефективно впливати на динаміку інтелектуальної обдарованості.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Значна кількість досліджень щодо ідентифікації обдарованості та реалізації здібностей дітей уже напрацьована і відображена в державних документах, таких як закони України «Про освіту» [14], «Про загальну середню освіту» [15], «Про позашкільну освіту» [16] та інших нормативних документах.

Потенціал обдарованої особистості, проблеми, викликані наявністю обдарування дитини, досліджували вчені, педагоги, психологи: О. К. Антонова [1; 2], Н. О. Аніскіна [4], Ю. Бабаєва [5], І. С. Волощук [6], М. М. Заброцький [10], Л. Липова [11], О. Л. Музика [13], С. О. Сисоєва [19], М. М. Янковчук [20].

Переважає більшість науковців і практиків визнає проблемою розвиток обдарованості у дітей молодшого і старшого віку.

Є потреба у спроможності педагогічних кадрів виявляти і розвивати здібності та обдарування дитини, уміння вимірювати та прогнозувати такий розвиток.

Метою статті є визначення факторів і критеріїв розвитку обдарованості учнів молодшої школи та розробка факторно-критеріальної моделі вимірювання розвитку обдарованості учнів в умовах Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Сутність прояву обдарованості та її розвитку і сьогодні залишаються дискусійними.

Перевагу соціогенному підходу у формуванні особливих здібностей надавали А. Сен-Симон, Р. Оуен, К. Гельвецій, Ф. Гальтон, Дж. Гілфорд та ін.

Психогенетичний напрям відстоювали Ч. Ломброзо, І. Кант, В. П. Ефроїмсон.

Намагання розкрити причини обдарованості у специфіці будови та функціонування центральної нервової системи продемонстровано в роботах Б. М. Теплова, Б. Г. Атеньєва, Г. С. Костюка, К. К. Платонова та ін. [11: 28]. Пошуки науковців і дослідників у вивченні природи обдарованості тривають у трьох основних напрямках, а саме:

- обдарованість залежить від умов життя та системи виховання дітей у певному соціумі – соціогенний підхід;
- обдарованість зумовлена природними чинниками – біогенетичний підхід;

– обдарованість визначається ціннісними змістами індивідуальної свідомості – аксіометричний підхід [11: 47–48].

Тлумачення категорії «обдарованість» змінювалось у ході досліджень упродовж ХІХ–ХХ століття. Обдарованість розглядається як високий рівень розвитку здібностей, який супроводжується значними досягненнями у певній галузі діяльності. За твердженням О. Л. Музики, здібності і обдарованість – це феномени одного порядку в тому розумінні, що вони переходять від нижчого рівня до вищого шляхом розвитку здібностей і підпорядковуються законам розвитку здібностей [13: 118–119].

Серед сучасних концепцій обдарованості дослідники поширюють модель, що передбачає наявність когнітивних особистих і соціальних компонентів. Для обдарованості характерним є розвиток здібностей – своєрідних властивостей людини, що проявляються в навчальній, трудовій, науковій та інших видах діяльності.

Науковці серед сфер прояву обдарованості окремо виділяють інтелектуальну. Інтелект (лат. *intellectus* – розум, пізнання, розуміння) – це розумові здібності людини, які проявляються в орієнтуванні в навколишньому середовищі, спроможності розв’язувати завдання, приймати рішення, розумно діяти, передбачати [12: 146].

Важливим компонентом обдарованості є креативність (англ. *create* – створювати) – це здатність людини створювати принципово нові ідеї, знаходити оригінальні рішення, здатність вирішувати проблеми.

Для розвитку здібностей та обдарувань учнів в закладах загальної середньої освіти повинні бути створені певні умови, які полегшують виявлення та підтримку обдарованості. Створення нового освітнього середовища, інноваційного простору сприяє розвитку здібностей, творчості учнів, активізує навчально-пізнавальну діяльність [18].

Взявши за основу модель обдарованості О. Є. Антонової, скомпонуємо важливі напрямки розвитку обдарованості як фактори:

- здібності;
- креативність;
- інтелект;
- спеціальні здібності;
- особистісна спрямованість;
- вольові якості;
- створення нового освітнього простору.

Використовуючи моніторинг якості освіти як систему послідовних і систематичних заходів, що здійснюється з метою виявлення та відстеження тенденцій у розвитку якості освіти, встановимо якість фактичних результатів діяльності зацікавленим цілям та визначимо причини відхилень.

Вимірювання – це процедура визначення величин шляхом якоїсь міри [17].

Визначивши складові факторів як критерії («квалі» – якість, «метро» – мірило) вимог, методом експертної оцінки обчислюємо вагомість кожного

фактору серед усіх факторів і вагомість критеріїв серед усіх критеріїв фактору [7].

Застосування кваліметрії дає можливість формалізувати якісні характеристики відповідних явищ і процесів шляхом поділу їх на простіші, визначити нормативний чи стандартний їх перебіг через систему критеріїв – показників діяльності (розвитку) об'єкта управління, що забезпечує замірювання результатів, які фіксуються лише на певний час [17].

За визначенням науковців, завданням кваліметрії є комплексне оцінювання якості через сукупність показників із застосуванням відповідної математичної моделі.

Ступінь прояву критерію визначаємо за показниками:

- 0 – критерій фактично не виконується;
- 0,25 – критерій проявляється менше ніж на половину визначених вимог;
- 0,5 – критерій проявляється наполовину визначених вимог;
- 0,75 – критерій проявляється більше ніж на половину у відповідності до визначених вимог, але менше за відповідні вимоги;
- 1 – критерій відповідає встановленим вимогам.

Оцінюємо фактори за формулою:

$$F_1 = m_1 (V_1 K_1 + V_2 K_2 + \dots + V_7 K_7) =$$

Рівень розвитку обдарованості молодших школярів визначаємо за формулою:

$$D = F_1 + F_2 + F_3 + F_4 + F_5 + F_6 + F_7 =$$

Факторно-критеріальна модель вимірювання розвитку обдарованості молодших школярів

№	Фактор (F)	Вагомість (m)	Критерій	Вагомість (V)	Ступінь прояву критерію					F
					0	0.25	0.5	0.75	1	
1	Здібності	0,12	1. Уважність	0,15						F ₁ =
			2. Чутливість	0,13						
			3. Швидкість пам'яті	0,14						
			4. Міра пам'яті	0,14						
			5. Повнота запам'ятовування та відтворення	0,15						
2	Креативність	0,11	6. Продуктивність або швидкість	0,33					F ₂ =	
			7. Готовність ризикувати	0,31						

			8. Гнучкість 9. Ментальна мобільність 10. Оригінальність 11. Внутрішня мотивація 12. Розробленість 13. Здатність виходити за межі вирішення проблем 14. Сприйняття інших, відмінних точок зору	0,36					
3	Інтелект	0,11	15. Можливість логічного судження	0,37					F ₃ =
			16. Навчальна діяльність	0,31					
			17. Абстрактне мислення 18. Універсальний інтелект	0,32					
4	Спеціальні здібності	0,13	19. Мовно-літературні	0,14					F ₄ =
			20. Математичні	0,15					
			21. Природничо-дослідницькі	0,13					
			22. Конструювання	0,13					
			23. Естетичні	0,16					
			24. Спортивні	0,14					
5	Особистісна спрямованість	0,14	25. Мотивація змістом	0,52					F ₅ =
			26. Мотивація процесом 27. Суспільно значущі мотиви 28. Мотиви самоствердження, самовдосконалення	0,48					
6	Вольові якості	0,12	29. Ініціативність	0,36					F ₆ =
			30. Рішучість 31. Наполегливість	0,32					
			32. Вміння володіти собою	0,32					
7	Створення нового освітнього середовища	0,15	33. Організація умов і можливостей для ефективного розвитку	0,09					F ₇ =
			34. Створення умов і визначення пріоритетів для навчальної, самостійної діяльності учнів	0,10					
			35. Реалізація індивідуальної освітньої траєкторії	0,08					

			36. Організація умов і можливостей для формування життєвої компетентності учнів	0,09					
--	--	--	---	------	--	--	--	--	--

Результат вимірювання розвитку обдарованості, який при підрахунках наблизений до 1, буде вказувати на високу якість діяльності педагога. Вимірюючи якість розвитку обдарованості, виявляючи ризики, удосконалюючи важливий напрямок діяльності, ми позитивно впливаємо на особистість учня. Кількаразове вимірювання дасть можливість простежити тенденції розвитку освітнього показника.

Висновки. Застосування факторно-критеріальної моделі вимірювання показників у моніторингових дослідженнях дають можливість не тільки простежити їх якість, причини відхилень, а й допоможуть знайти шляхи удосконалення результатів діяльності.

Вимірювання освітніх показників за кваліметричним принципом [17] є перспективним напрямком, так як дає можливість отримати інформацію про освітню діяльність, зрозуміти, які умови необхідно створити для подальшого розвитку, моделювати і прогнозувати результати майбутньої діяльності.

Список використаних джерел та літератури

1. Антонова О. Є., Клименюк Ю. М. Підготовка майбутнього вчителя до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів початкової школи : монографія. Житомир : ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. 263 с.
2. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу : [монографія]. Житомир : ЖДУ ім. Івана Франка, 2005. 456 с.
3. Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів : [монографія]. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2007. 472 с.
4. Аніскіна Н. О. Педагогічна підтримка обдарованості. Київ : Шкільний світ, 2005. 128 с.
5. Баєва Ю. Пошук і диференціація обдарованих дітей. *Завуч*. 2003. № 17–18. С. 7–8.
6. Волощук І. С. Методи розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку. *Рідна школа*. 1998. № 3. С. 29–51.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Бусел. Київ : Ірпінь ; ВТФ «Перун», 2001. 1618 с.
8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
9. Дмитренко Г. А. Стратегічний менеджмент в системі освіти : навч. посібник. Київ : МАУП, 1999. С. 49.
10. Заброцький М. М., Савиченко О. М., Тичина І. М. Психологія особистості : навч. посібник. Житомир, 2006. 206 с.
11. Липова Л., Морозова Л., Ренський С. Специфіка навчання обдарованих дітей. *Рідна школа*. 2003. № 7 (882). С. 8–11.

12. Музика О. Л. Творчість з позицій суб'єктно-ціннісного аналізу. *Актуальні проблеми науково-методичного забезпечення освітньої практики в системі післядипломної педагогічної освіти* : наук.-метод. зб. / за ред. М. М. Заброцького. Київ ; Житомир : ЖОППО, 2006. С. 118–126.
13. Музика О. Л. Ціннісна свідомість і розвиток обдарованості. Київ : Міжнар. фін. агенція, 1997. С. 17–23.
14. Закон України «Про освіту». URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>.
15. Закон України «Про загальну середню освіту». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
16. Закон України «Про позашкільну освіту». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>.
17. Єльнікова Г. В. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : колективна монографія. Київ, 2009. 485 с.
18. Нова українська школа : поради для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяда», 2017. 206 с.
19. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : [підручник]. Київ : Міленіум, 2006. 346 с.
20. Янковчук М. М. Розвиток обдарованості: практичний досвід. *Обдарована дитина*. 2007. № 9. С. 48–54.